

Inkom till Stockholms stadsbyggnadskontor - 2025-10-13 Dnr 2024-08724

FANAN 18, ÖSTERMALM, STOCKHOLM

Kulturmiljöutredning - 2025-09-23

 Eklund Heritage

INNEHÅLL

Inledning	3
Kulturhistoriska förutsättningar	4
Historik	6
Kulturhistorisk värdering	23
Värdebärande karaktärsdrag	24
Rekommendationer	26
Källförteckning	30

Projektuppgifter

Kulturmiljöutredning utförd av Mattias Eklund, byggnadsantikvarie, cert. sakkunnig kulturvärden (KUL2)
Elin Frodig, byggnadsantikvarie
Beställare: Green Group
Fotografier och illustrationer av rapportförfattarna om inget annat anges.

INLEDNING

Fastighetsuppgifter

Fastighetsbeteckning: FANAN 18

Adress: Banérgatan 13, Narvavägen 12, Linnégatan 85

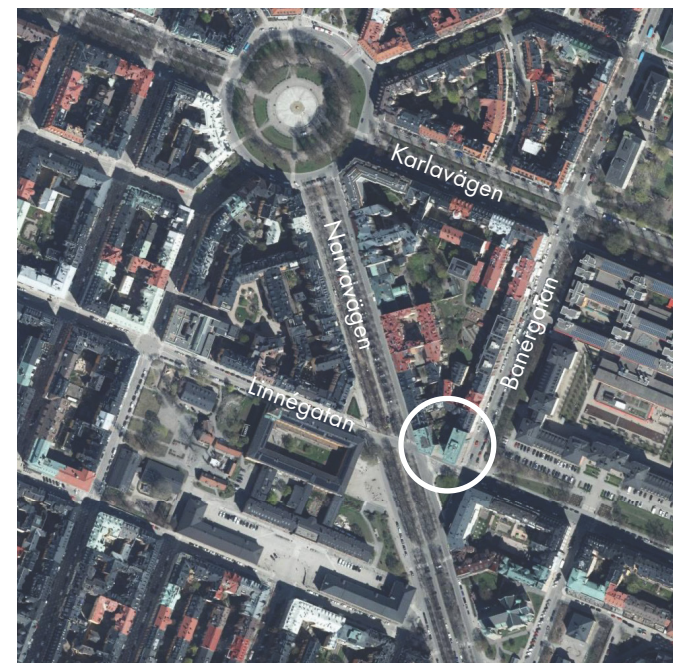
Bakgrund och syfte

Stadsbyggnadskontoret i Stockholm har inlett planarbete för en utveckling av fastigheten Fanan 18 på Östermalm. Syftet med planarbetet är att ändra användning för delar av fastigheten från kontor till bostäder, samt utreda möjligheter för påbyggnation på tak samt på länkbyggnaden mellan de två hörnhusen. Vidare ska möjligheterna för utveckling av den befintliga förskolan och nya lokaler studeras. Stadsbyggnadskontoret anser att det är angeläget att påbyggnationen förankras i och utvecklar stadsdelens befintliga värden. Förslagets utformning och volym behöver studeras särskilt med hänsyn till kulturmiljövärden, sol- och dagsljuspåverkan på befintliga hus i anslutning till planområdet. Byggnaden uppfördes 1961-63 och är i nuläget inte klassificerad av Stockholms stadsmuseum.

Fastigheten är belägen inom riksintresse för kulturmiljövården Stockholms innerstad med Djurgården. Detta innebär att i planeringen måste

hänsyn tas till stadens kulturhistoriska värden, dess skönhet och karaktär. Stadens topografi och siluett samt stadens taklandskap är också av vikt. Riksintresset uttrycker sig bland annat genom det sena 1800-talets stadsbyggande med esplanadsystem och gator av olika bredd och karaktär.

Syftet med föreliggande utredning är att redogöra för fastigheten och dess omgivning, beskriva fastighetens historik, nuläge och relation till omgivning, definiera fastighetens kulturhistoriska värde och värdebärande karaktärsdrag samt ge rekommendationer för utveckling ur ett kulturmiljöperspektiv.

Situationsplan.

KULTURHISTORISKA FÖRUTSÄTTNINGAR

Kulturhistorisk klassificering

Fastigheten är inte klassificerad av Stockholms Stadsmuseum, liksom övriga byggnader uppförda under 1960- och -70-talen i kvarteret.

I kvarteret i övrigt så är Bocanderska husen från 1905-08 och Franska ambassaden från 1898 blåklassade. Dessa byggnader uppmärksammades som kulturhistoriskt intressanta redan i saneringsplanen från 1959 (planen möjliggjorde dock ändå rivning av dem). Merparten av de övriga fastigheterna är grönklassade vilka består av nyrenässans- och jugendhus med välbevarade karaktärer. Ett par av fastigheterna är gulklassade vilket sannolikt beror på att de har fasadhyvlat, det vill säga att ornament och fasaddekor tagits bort kring 1940-talet för att ge dem ett mer ”sobert” uttryck. En fastighet, Fanan 20, är gråklassad, sannolikt då dess gatubyggnad förvanskats vid en omgestaltning från ett nyrenässanshus till ett sorts funkishus med bibehållna rundbågiga fönster.

Utdrag ur Stockholms stadsmuseums kulturhistoriska klassificeringskarta.

Riksintresset Stockholms innerstad med Djurgården

Planområdet ligger inom riksintresset Stockholms innerstad med Djurgården [AB 115]. Nedan återges motivering och uttryck med skrivelser relevanta för ärendet markerade i understruken kursiv stil. Stycken ur uttrycksredovisningen som inte bedöms vara av relevans har inte tagits med.

Motivering:

Storstadsmiljö, som i planstruktur och bebyggelse återspeglar funktionen som landets huvudstad och politiska och administrativa centrum sedan medeltiden, med sitt läge vid mötet mellan Saltsjön och Mälaren som gett speciella topografiska och kommunikationsmässiga förutsättningar för handel och försvar. Central plats för länets och landets ekonomi, turism och kultur- och samhällsliv. De olika epokerna och århundrandena som är väl representerade i stadsplan- och byggnadskonsten, från medeltiden till 1900-talets slut. (Stadsmiljö; hamnstad, sjöfartsstad, industristad, residensstad, skolorstad, universitets- och regementsstad, rekreationsmiljö)

Uttryck för riksintresset:

Stadslandskapet uppdelat på de olika öarna och malmarna, med de många broarna som förbinder stadens olika delar med varandra och med ytterstaden. Stadens utbyggnadsfaser (årsringarna) som gör stadsväxten läsbar från medeltiden fram till millennieskiftet. Stadssiluetten med den begränsade och jämna byggnadshöjden där endast fåtal byggnader höjer sig över mängden. Stadens anpassning till de naturgeografiska förutsättningarna: förkastningsbranterna, obebyggda bergsformationerna och grönlädda höjderna som en del av stadsbilden samt Stockholmsåsens kvarvarande delar. Fronterna mot vattenrummen och Stockholms inlopp, både från Saltsjön och från Mälaren. De öppna vattenrummen och utblickarna från gaturummen mot vattnet. Kontrasten mellan den täta staden och det gröna parklandskapet på Djurgården och andra platser som Långholmen och Skeppsholmen. Utsiktspunkter som gör det möjligt att blicka ut över stadslandskapet. Gatuvyer med enskilda byggnader eller andra element som blickfång. Stenstadens tydliga yttre gränser.

Stockholm blir storstad

Stadsbyggandet från mitten av 1800-talet fram till tiden runt sekelskiftet 1900. Områden byggda som nya stadsdelar på malmarna med esplanadsystem, genomfartsgator, platsbildningar och offentlig utsmyckning. Gatorna av olika bredd och karaktär och den täta enhetliga bebyggelsen i stenstaden med byggnader i sammanhållen höjd. Parkerna som anläggs i den framväxande storstaden, såsom Berzelii park och de karaktäristiska bergsparkerna. Nedre Norrmalm med centralstationen och Drottninggatan som stadens nya centrum. Villastaden, med exklusiva bostadshus. Nya typer av offentliga byggnader, såsom Långholmens centralfängelse, Östermalms saluhall, sjukhusmiljöer, skolorna. Anläggningarna och byggnaderna för sanitet, service och kommunalteknik, såsom elektricitetsverk, vattentorn, Brunkebergstunneln och hissarna på Södermalm. Gasverksområdets omfattande kommunaltekniska anläggning. De många nya kyrkorna, frikyrkorna och byggnader för olika samfund samt Stora synagogan.

Stockholm som sjöfartsstad, militärstad samt industri- och handelsstad

Hamnanläggningarna från skilda tider och byggnader som hör ihop med flottan och sjöfarten. Kajerna och hamnarna som skapar en karaktäristisk front mot vattnet. Flottans miljöer på Skeppsholmen, Kastellholmen och Galärvarvet. Beckholmen med sina dockor, kranar och magasin samt Djurgårdssvarvet. Segelfartyget af Chapman, som ett permanent inslag i stadsbilden. Djurgårdsstadens bostadsbebyggelse för bl.a. hantverkare och sjömän. Mälarvarvet på Långholmen. Frihamnen med byggnader för handel och produktion, såsom magasinerna, Banankompaniet och Fordfabriken.

Militära byggnader och anläggningar på Östermalm och Gärdet, såsom kasernbyggnader, stall, stabs- och förvaltningsbyggnader och exercisplatser. Gärdet som avläsbart, öppet militärt övningsfält med skansstrukturer och paviljongen Borgen. Industrimiljöerna som speglar Stockholms betydelse som industristad alltsedan 1600-talet, bland andra Barnängen, Kungliga Myntet och de många bryggerierna, till exempel Münchenbryggeriet. Miljöer och byggnader för handel och näringsliv. Tullhusen från skilda tider, vid tidigare stadsgränser och hamnlägen. Kontorsbyggnader och bankpalats som utmärker sig i gaturummet, som Trygg-Hansa huset och Garnisonen, eller i samman-

hållna miljöer, som vid östra Kungsträdgården. Storskaliga varuhus i city såsom NK, PUB och Åhléns.

Den offentliga staden

Byggnader och miljöer kopplade till demokratin och den offentliga förvaltningen. Statsförvaltningens byggnader och miljöer på Helgeandsholmen och båda sidor om Norrström. Riddarholmens byggnader för statlig förvaltning, som gamla riksdagshuset och Riksarkivet. Östra Kungsholmens myndighetsbyggnader, såsom Rådhuset med Rådhusparken och Polishuskvarteret. Stadshuset med sin utmärkande landmärkesroll i stadsbilden. Folkrorelsebyggnaderna och -miljöerna såsom arbetarrörelsens byggnader vid Norra Bantorget och Medborgarplatsen med Medborgarhuset samt idrottens byggnader och anläggningar, såsom det större idrottsområdet på Norra Djurgården, Stadion och Eriksdalsbadet. Det vetenskapliga och intellektuella livets byggnader och miljöer från skilda tider. De olika byggnaderna för högre utbildning och vetenskap vid Observatorielunden och Drottninggatan. Akademiernas byggnader. Stadsbiblioteket och Kungliga biblioteket samt deras solitära roll i stadsbilden. De många museerna, såsom Nationalmuseum, friluftsmuseet Skansen och museistaden på Gärdet. Nordiska museet och Vasamuseets tydligt avläsbara profiler på Djurgården. Institutionsbältet på Norra Djurgården, med

bland annat de olika högskolorna och universiteten, Bergianska trädgården och Naturhistoriska riksmuseet. Studentområdet Lappsårsberget med sin tidstypiska stadsplan och bostadsbebyggelse. Byggnaderna för press, media, förlag och teknisk kommunikation såsom Nordstedthuset, Radio- och TV-huset, tidningshusen vid Marieberg och Kaknästornet.

HISTORIK

Kvarteren kring Karlaplan

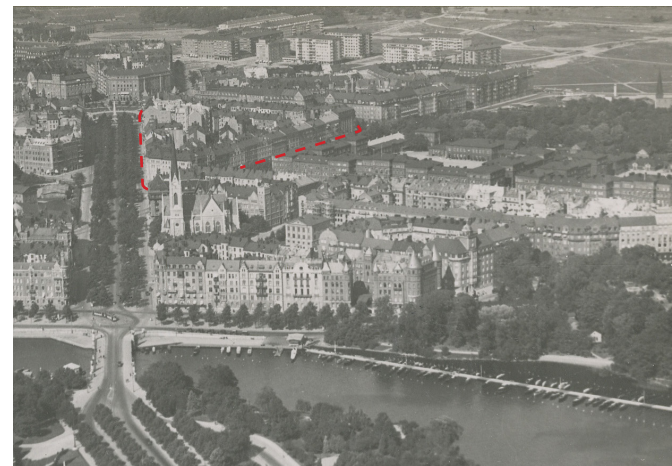
Under 1800-talet skedde en omfattande nydaning i kvarteren kring Karlaplan i och med Lindhagenplanen. Området, som så sent som på 1870-talet var i princip landsbygd, gavs i enlighet med den nya stadsplanen ett gatunät utformat enligt en rutnätsplan med regelbundna kvarter, omgivna och genomkorsade av breda trädplanterade esplanader. Karlaplan planerades som en stjärnplats omgärdad av åtta kilformade slutna storgårdskvarter, däribland kvarteret Fanan. Merparten av bebyggelsen uppfördes som bostadshus i fem till sex våningar, huvudsakligen i olika nystilar. Fasaderna var i regel symmetriskt uppbyggda med markerade sockelvåningar. Husen var rikt dekorerade med reliefer, ornamentik, torn och burspråk. Hörnfastigheter som vette mot öppna platsbildningar utgjorde vanligen centrala fondmotiv i stadsbilden.

Kvarteret Fanan

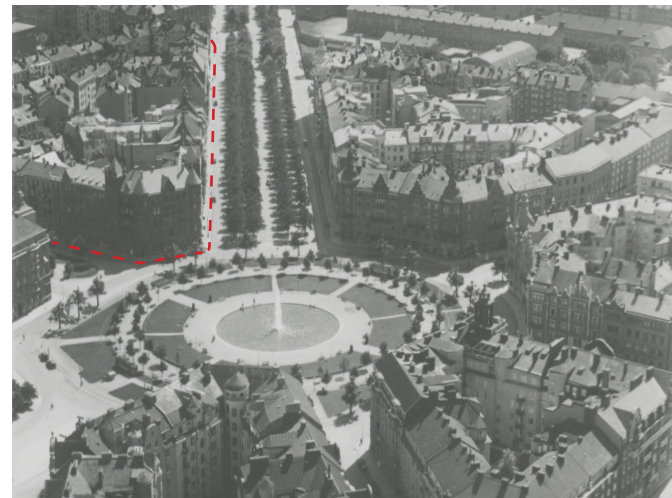
Kvarteret Fanan var det största kvarteret som började byggas under det sena 1800-talet tillsammans med kvarteren nordost om Karlavägen. Kvarteret gavs en kilformad, triangulär form som omges av Karlavägen i norr, Banérgatan i öster, Linnégatan i söder och Narvavägen i väster. På ett fotografi taget 1895 längs med den nyanlagda Narvavägen mot norr syns kvarteret söderifrån och de första husen under uppförande. I början av 1900-talet var kvarteret färdigbyggt.

1870-tal. Neuhaus panorama, axiometri från söder. Kvarteret Fanans ungefärliga läge markerat med streckad röd linje. Bildkälla Library of Congress, Washington DC. Nedan: 1895. Kvarteret Fanan under uppförande. Foto okänd. SSM.

1933. Flygfoto från söder, efter att denna del av Östermalm var fullt utbyggt. Kvarteret fanan markerat med streckad röd linje. Nedan: Karlaplan från nordväst 1931-32. Foton Oscar Bladh. SSM.

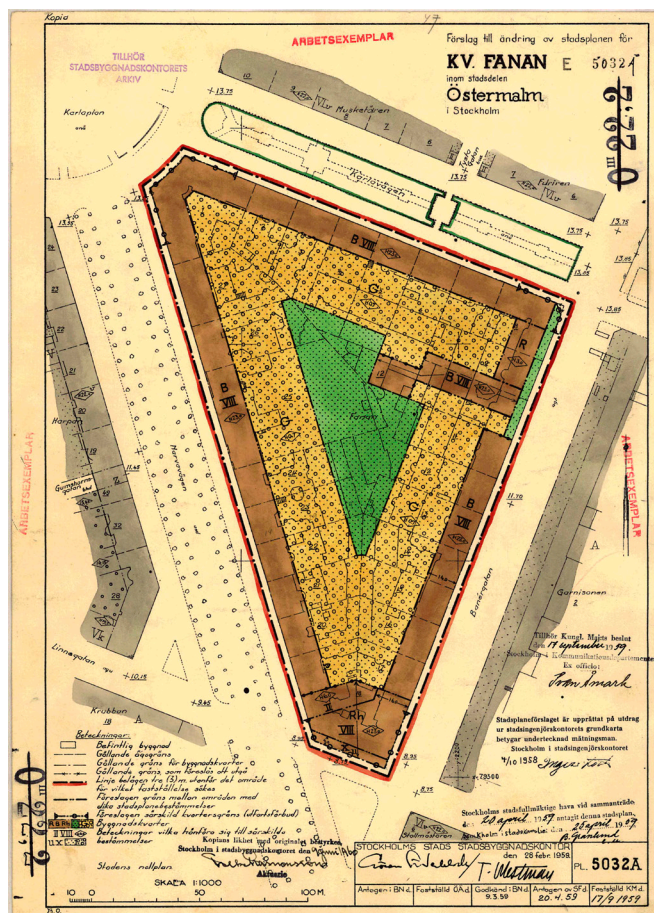
Saneringsplan för kv Fanan 1959

74 år efter att den ursprungliga stadsplanen för Kv Fanan upprättats antogs en ny plan för kvarteret 1959. Planen medgav rivning av samtlig bebyggelse vilken fick ersättas med 8 våningar höga och 14 meter djupa bostadshus med kontor/handel i bottenvåningarna samt underbyggda garage. En triangulär yta i mitten av kvarteret blev prickmark som inte fick bebyggas.

Den typ av mycket tätbebyggda kvarter som Fanan var ett exempel på innebar ofta problematiska sanitära förhållanden inom kvarteren och huvudsyftet med planen var att tillgodose moderna krav på bostadsbebyggelse:

”Tomterna är intensivt utnyttjade och kan med sina trånga gårdsrum ej anses fylla nutida krav på bostadsbebyggelse.”

I planbeskrivningen identifierades några av fastigheterna vilka ansågs erbjuda ”såväl en högre byggnadsteknisk som kulturhistorisk standard än de övriga”. Dessa var Franska ambassaden, tomten 1 (Strindberghuset uppfört 1901, rivet 1969) samt 26 och 27 (Bocanderska husen, uppförda 1905-08). Planen medgav dock fortfarande rivning av dessa. Planen kom inte att genomföras i sin helhet utan av de ursprungligen ca 50-talet byggnader ersattes 12 med ny bebyggelse.

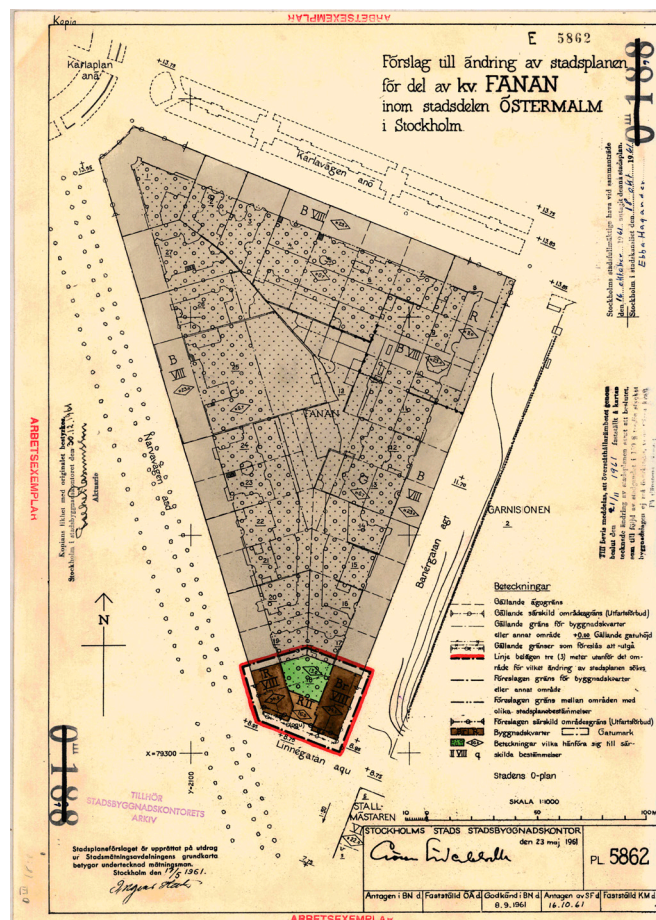

Gällande detaljplan

För Fanan 18 antogs en ny detaljplan 1961, bara två år efter att den förra antagits, med syftet att möjliggöra uppförandet av den nuvarande byggnaden.

I den tidigare stadsplanen var tomten avsedd för hotell, vilket möjliggjordes genom en rivning av den befintliga byggnaden. Den tidigare planen medgav en ny byggnad med två volymer på 8 våningar mot Linnégatan och Banérgatan samt en två våningar hög volym mot Narvavägen, där syftet var att släppa in ljus i kvarteret från sydväst. Planen tog även en 4 meter bred remsa av Linnévägen i anspråk som kvartersmark.

I planbeskrivningen till den nya, nu gällande planen gjordes bedömningen att tomten var för liten för en hotellbyggnad. Det nya förslaget liknade det tidigare i volymdisponering men flyttade lågdelen från Narvavägen till Linnégatan med syftet att öppna upp kvarteret mot söder med en bredd på 11,5 meter. Inspråktagandet av Linnégatan utgick också och de två högre volymerna fick istället kraga ut 2 m över gatan 3,5 m ovan gatunivå.

HISTORIK

Årsringar kv Fanan och närliggande kvarter

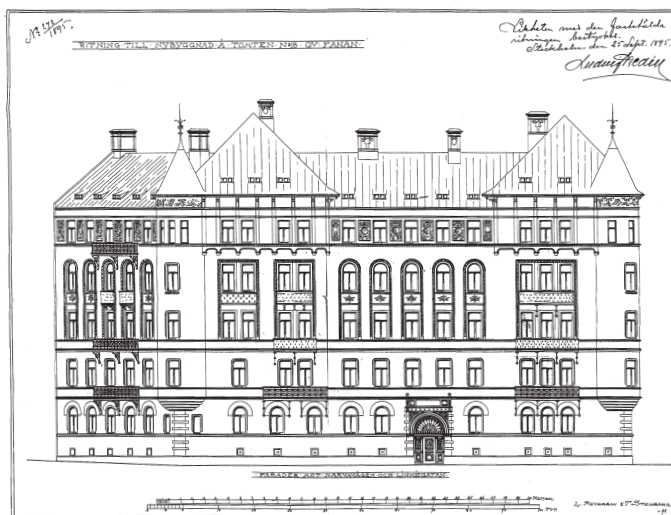
På kartbilden till höger har varje fastighet indelat på decennium utifrån när den uppfördes. För Kvarteret Fanan dominerar 1890-talet följt av byggnader från efter saneringarna på 1960-talet.

Fanan 18 - Ursprunglig byggnad

Den första byggnaden att uppföras i det södra hörnet av det nya kvarteret Fanan uppfördes mellan 1895-96 i tidstypisk eklektisk 1890-talsstil. Byggnaden ritades av Ludvig Peterson och uppfördes av Ture Stenberg på uppdrag av grosshandlare C.E Stolpe. Byggnaden uppfördes i fem våningar med en sluten fasad mot gatan och fick en monumental placering med fasader ut mot Linnégatan, Banérgatan och Narvavägens allé. Byggnaden behandlade dess fondverkan arkitektoniskt genom en centralt placerad entré i en något indragen mittdel med rundbågiga fönsteromfattningar vilken flankerades av två högre partier med rundade hörntorn, rektangulära fönsteromfattningar och rikt ornamenterade smidesbalkonger.

År 1960 revs den för att ersättas av Svenska Byggnadsentreprenörföreningens nybyggnation. Rivningen föreföll ha genomförts utan några större folkliga protester jämfört med hur diskussionerna gick inför rivningen av det så kallade Strindberghuset i andra änden av kvarteret.

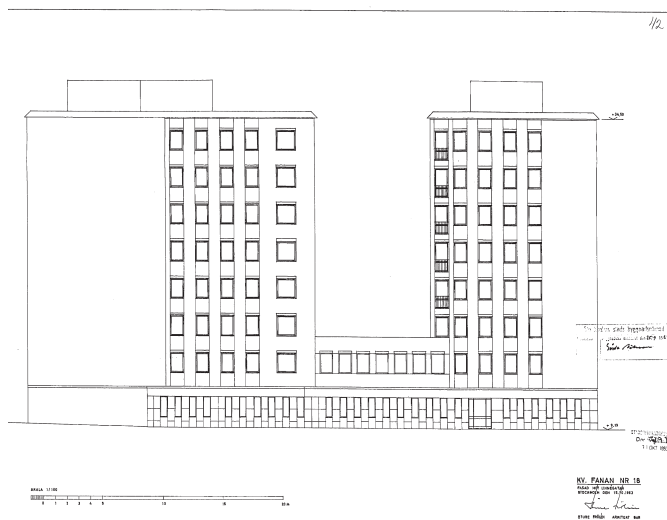
Ritning fasader mot Narvavägen och Linnégatan. SBK.

1960. Den ursprungliga byggnaden på Fanan 18, fotograferad inför rivning samma år. Foton Lennart af Peters. SSM.

Fanan 18 - Befintlig byggnad

Den befintliga byggnaden uppfördes mellan 1961-1963 på uppdrag av Svenska Byggnadsentreprenörföreningen efter ritningar av arkitekt Sture Frölén. Byggmästare var Forss & Son. Byggnaden ärvde den monumentala placeringen av föregångaren men tillämpade en mer rationell gestaltning avseende dess fondverkan mot söder, utan någon centralt placerad entré även om de två högdelarna i viss mån efterliknar föregångarens tornmotiv. Byggnadens högdelar i åtta våningar sammanlänkades med en låg mellandel i två våningar. Den rationella men ändå påkostade utformningen var typisk för sin tid med bottenvåning i släthuggen, polerad natursten, fasader med brun terrasitputs, stram fönstersättning, flackt tak och koppar detaljer. Det östra hörnhuset huserade bostäder och det västra kontor. Byggnadens lägenheter uppmärksammades i pressen där de beskrevs som att de "utan tvekan torde vara de mest påkostade i landet" och köken beskrevs som "husmors dröm" med diskmaskin och teakinredning som standard.¹

Ritning fasad mot Linnégatan. SBK.

Befintlig byggnad fotograferad vid tre olika tillfällen mellan 1965 och 1970. Foto Ingemar Gram. SSM.

¹ SvD 1963-09-15, s. 26

Kvarteret Fanan med omgivningar år 1899. Fastigheten markerad med streckad röd linje. Stockholmskällan

Kvarteret Fanan med omgivningar år 1972. Fastigheten markerad med streckad röd linje. Stockholmskällan

Kvarteret Fanan med omgivningar år 2025. Fastigheten markerad med streckad röd linje. Stockholmskällan

Ursprunglig byggnad 1960 kort innan rivning.
Foto Lennart Halvarsson, SSM.

Befintlig byggnad 1970. Foto Ingemar Gram, SSM.

Befintlig byggnad idag. Foto Mattias Eklund.

Arkitekten Sture Frölén

Sture Frölén utbildade sig på KTH och Kungliga Konsthögskolan. Från 1934 drev han det egna kontoret Fröléns Arkitektkontor. År 1948 deltog han i Olympiska sommarspelen i London där han tävlade i klassen Mixed Architecture och placerade sig på nittonde plats. Frölén har blivit uppmärksammas för sina enkelt utformade hus i funktionalistisk och modernistisk stil. Hans verksamhet omfattade både bostadshus, idrottsanläggningar, industrier, kommunhus, skolor och kyrkor.

Fanan 18 - Förändringshistorik

I tabellen till höger återges bygglovsärenden som omfattat fastigheten. Av ärendelistan kan utläsas att fastigheten genomgått en del interiöra ändringar men förhållandevis få vilka påverkat exteriören i någon större omfattning.

Urval - bygglov - ärendemening	Ärendestart
Ny utrymningstrappa	2020
Installation av plattformshiss	2018
Ändrad planlösning, håltagning för och montage av en intern trappa mellan plan 4 och 5	2017
Ändrad användning av kontor på Bv till skol- och fritidsverksamhet	2015
Ändrad användning från skola till förskola på plan 3 i flerbostadshus	2011
Ändrad användning bef kontor i bottenvåningen inreds till skol- och fritidshemsverksamhet, förlängning av tidigare bygglov.	2004
Installation av radiobasstation för UMTS-mobiltelefoni i flerbostadshus, anmälningsärende	2002
Ändrad användning av kontor/föreningslokal till skol-fritidshemsverksamhet för ca 75 barn- 3 klasser.	1997
Ändrad användning: bef. kontor i bottenvåningen inreds till skol- och fritidshemsverksamhet, tillfällig åtgärd till 2002-12-31	1997
Installation av ny ventilationsanläggning med komfortkyla	1997
Tillbyggnad av befintligt aggregatrum på tak samt uppställning av kylkondensor på tak.	1997
Ny trappa mellan kontorslokaler, våning 1 och 2 tr	1992
Ombyggnad samtliga plan	1986
Nybyggnad bostadshus kontorslokaler	1961
Nybyggnad bostadshus (byggnaden riven 1960)	1895

FASTIGHETENS RELATION TILL STENSTADENS KARAKTÄR

Stenstaden och dess förutsättningar

Kvarteret Fanan är typiskt kvarter i det som brukar kallas Stenstaden, ett begrepp som började användas i början av 1900-talet och som syftar till den stora mängd bebyggelse i tegel och betong som uppfördes i slutet av 1800-talet och början av 1900-talet. Stenstadens planmönster karakteriseras av slutna jämnhöga kvarter i fem våningar med cirka 18 meter breda gator i ett rätvinkligt gatunät, som bryts av långa esplanader och boulevarder samt torg och parker. De ordnade gatufasaderna står i stark kontrast till den oreglerade enkla gårdsbebyggelsen som kunde anta olika former på varje fastighet. Stenstadens övergripande homogena karaktär kommer ur 1874 års byggnadsstadga, vilken kompletterades med lokala byggnadsordningar. För Stockholm antogs en byggnadsordning 1876 vilken föreskriver att hushöjderna fick var max fem våningar, och byggnadshöjderna sattes i relation till gatornas bredd. Ju bredare gator desto högre hus tilläts, och vid öppna platser fick husen vara så höga som 22 m. Hörnbyggnader skulle ha rundade eller avskurna hörn.

En ny byggnadsordning utfärdades 1890 med obetydliga förändringar, och gestaltningen av det ursprungliga huset på Fanan 18 kan sägas vara en direkt följd av byggnadsordningens bestämmelser; byggnaden uppfördes i fem våningar, hade rundade hörn och en höjd på nästan exakt 22 m till takfot (ca 29 m upp till taknock och ca 30,5 m till den högsta skorstenen). Liksom övriga byggnader med fondverkan i området

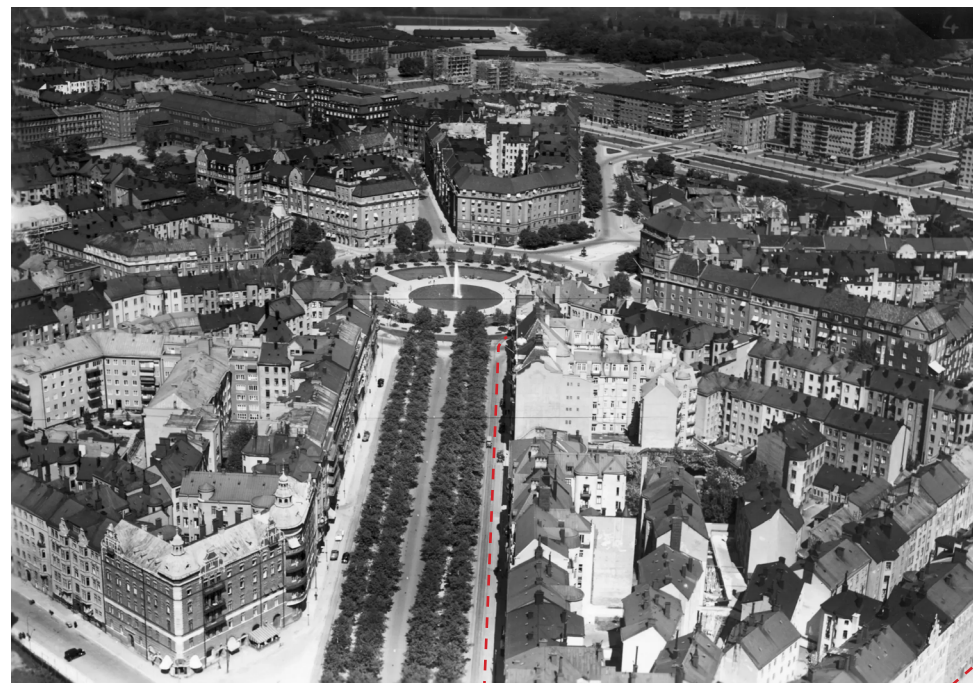
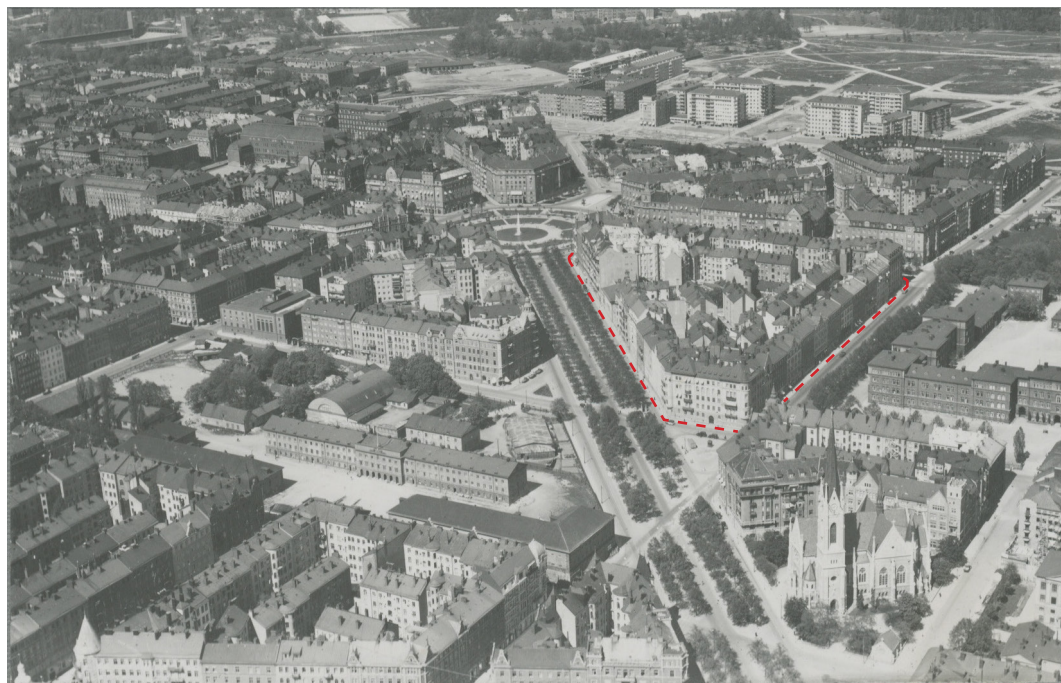

Flygfoto 2010. Kvarteret Fanan markerat med streckad röd linje. SSM.

som uppfördes i enlighet med byggnadsordningen fick byggnaden en centralt placerad och tydligt markerad entré vilken vette mot den triangulära planterade platsbildning som var en konsekvens av mötet mellan den rätvinkliga Linnégatan och strålgatan Narvavägen. Denna tids byggnadsordningar satte ett minimiått på gårdarna i förhållande till tomtens storlek, dock medgav bestämmelserna ett relativt frikostigt bebyggande

av innergårdarna. De kvarter som byggdes söder om Karlaplan har relativt omfattande gårdsbebyggelse, en företeelse som kom att kritiseras till följd av de dåliga ljusförhållanden och sanitära olägenheter som gårdsbebyggelsen kom att ge upphov till. En av kritikerna var Per Olof Hallman som stod bakom 1907 års plan för området norr om Karlaplan, där kvarteren i princip saknar gårdsbebyggelse. Kvarteret Fanan tillhörde den

FASTIGHETENS RELATION TILL STENSTADENS KARAKTÄR

Flygfoton 1931-32 respektive 1958. Kvarteret Fanan markerat med streckad röd linje. Notera det hårt exploaterade inre delen av kvarteret. Foto Oscar Bladh. SSM.

tidigare formen av kvarter och var mycket tätbebyggt, i princip låg det ett helt kvarter innanför byggnaderna som gränsade till gatorna.

Formellt gällde byggnadsordningen in på 1930-talet men genom frikostig dispensgivning urholkades byggnadsordningens bestämmelser helt, och den ordning som kommit att prägla hela framväxten av den klassista stenstaden slutade att gälla.

Den nuvarande byggnaden på Fanan 18 är ett exempel på denna utveckling där höjden till taknock höjts till dryga 25 meter och våningsantalet utökats till 8 våningar. Hörnen är inte heller rundade och genom byggnadens decentraliserade placering av entréer så är

det påtagligt att själva fondmotivet inte varit något som beaktats i någon större omfattning.

Tillsammans med andra rivningar i kvarteret på 1960-talet lättades gårdsmiljön upp och kvarterets inre fick en något mindre tätbebyggd karaktär, även om 1959 års stadsplan, vilken tillät rivning av samtlig bebyggelse, inte kom att genomföras mer än i delar.

FASTIGHETENS RELATION TILL STENSTADENS KARAKTÄR

1940. Tomter och dess byggnader som senare kom att rivas markerade med rött.

Karta över de centrala delarna av Stockholm upprättad åren 1938-1940 av Stockholms Stadsingenjörskontor.

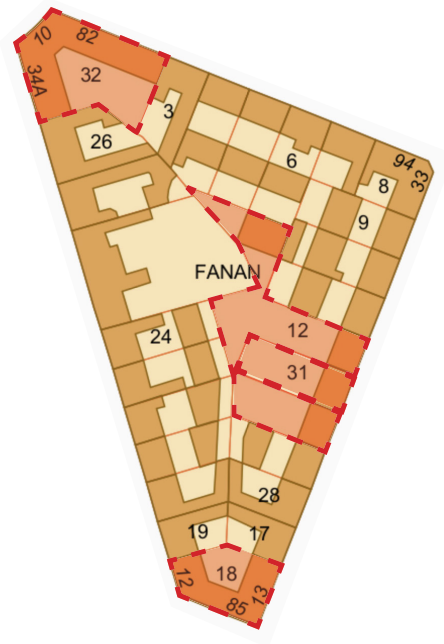
Bild: Oscar Bladh 1931-32. SSM.

2025. Tomter som rivits och ersatts med ny bebyggelse markerade med rött.

Översiktskartan över Stockholm, Stockholms stad.

Bild från Google maps.

NULÄGESANALYS - BEFINTLIG BYGGNAD

Exteriör

Fastigheten Fanan 18 är placerad i det södra hörnet av kvarteret Fanan och omges av Banérgatan i sydost, Linnégatan i söder och Narvavägen i sydväst. Byggnaden har en monumental placering och skapar ett tornmotiv ut mot en grön kilformad platsbildning där Linnégatan möter Narvavägens breda trädplanterade allé. Byggnaden består av tre byggnadskroppar där två höga torndelar i åtta våningar länkas samman av en lägre mellanliggande del i två våningar. De höga torndelarna har ett överhäng och bildar som ett tak över trottoaren. Det östra hörnhuset med entré mot Banérgatan innehåller bostäder och det västra med entré mot Narvavägen innehåller kontor. I bottenvåningen finns en förskola med entré mot Linnégatan. På innergården finns en uppbyggd yta med planteringar och umgängesytor som nås från kontors- och bostadsdelens invändiga trapphus. Här finns även takkupoler med koppardetaljer. Under den uppbyggda innergården och sockelvåningen finns lokaler och garage. Bottenvåningen är klädd i slåthuggen, polerad natursten och skiljs från våningarna ovan med ett horisontellt listverk i korrugerad koppar. I bottenvåningen finns smala, symmetriskt placerade fönster i trä. Kontor- och bostadsdelarna har indragna, glasade entrépartier i koppar med draghandtag i trä. Entrépartiet mot Linnégatan är i brun aluminium.

Fasaderna har en symmetrisk uppbyggnad med stram fönstersättning. Fasaderna är putsade med brun terracitputs. Fönstren är av varierande storlek, tillverkade i trä med fönsterbleck i koppar. Mot Narvavägen och Banérgatan är fönstren markerade i fasaden genom vertikalt, lätt indragna partier som skapar en subtil reliefverkan. I bostadsdelen finns franska balkonger med enkelt utformade räcken och burspråk klätt med korrugerad koppar. Taket är flackt, belagt med koppar i bandtäckning som avslutas med svagt rundade hörn. På högdelarnas tak finns indragna påbyggnader med hisstorn/ventilationsrum, även de klädda i koppar. På de två hörnbyggnaderna sitter fem flaggstänger vilket förstärker dess karaktär som tornmotiv.

NULÄGESANALYS - BEFINTLIG BYGGNAD

1. Fanan 18 har en monumental placering ut mot en grön kilformad platsbildning där Linnégatan möter Narvavägens breda trädplanterade allé. Byggnaden består av tre byggnadskroppar där två höga torndelar i åtta våningar länkas samman av en lägre mellanliggande del i två våningar, vilket skapar och skapar ett framträdande tornmotiv.
2. Den uppbyggda innergården är gestaltad av trädgårdsarkitekten Walter Bauer. Den nås från kontors- och bostadsdelarnas invändiga trapphus. Här finns idag planteringar och umgängesytor samt takkupoler med koppardetaljer. Under den uppbyggda innergården finns lokaler och garage.

NULÄGESANALYS - BEFINTLIG BYGGNAD

1. Fasaderna har en symmetrisk uppbyggnad med stram fönstersättning. Mot Narvavägen, Banérgatan och innergården är fönstren markerade i fasaden genom vertikalt, lätt indragna partier som skapar en subtil reliefverkan.
2. Fasad mot Banérgatan innehållande bostäder. I bostadssdelen finns franska balkonger med enkelt utformade räcken och burspråk klätt med korrugerad koppar.

NULÄGESANALYS - BEFINTLIG BYGGNAD

1. Kontor- och bostadsdelarna har indragna, glasade entrépartier i koppar med draghandtag i trä. Golvet är belagt med natursten som fortsätter in i trapphuset.
2. Bottenvåningen är klädd i släthuggen, polerad natursten och skiljs från våningarna ovan med ett horisontellt listverk i korrugerad koppar.
3. Svenska Byggnadsentreprenörförningens initialer graverat vid entrén till kontorsdelen.
4. Bottenvåningen har smala, symmetriskt placerade fönster i trä.
5. Detaljbild på koppardetaljer och fasad med brun terrasitputs.

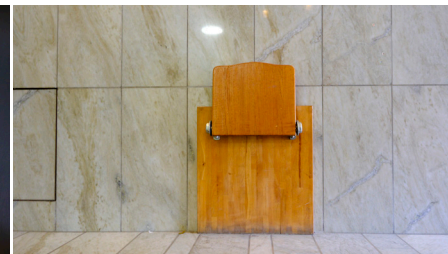
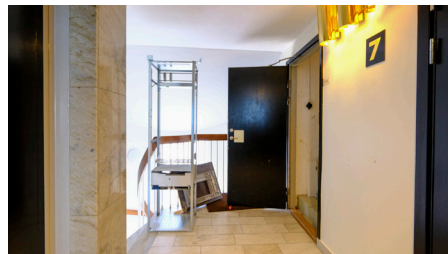
NULÄGESANALYS - BEFINTLIG BYGGNAD

Interiör - trapphus

Fastighetens två trapphus har en påkostad karaktär med golv och trapplopp i vit marmor.

Bostadsentréns trapphus har även väggar klädda i marmor med tidstypiska detaljer som bland annat räcken, sopnedkast och en utfällbar stol.

Kontorsentrén har väggar i räfflad kalksten och särpräglade armaturer samt ursprungliga hissdörrar. Marmorgolvet fortsätter in i hissarna.

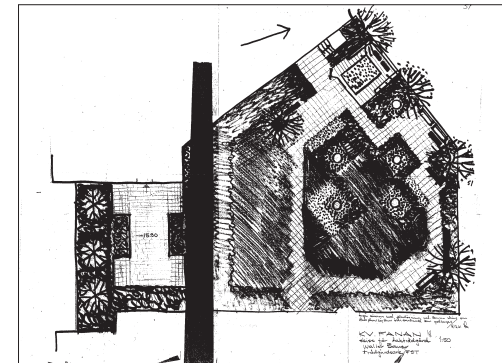

NULÄGESANALYS - GÅRDSMILJÖ

Tidigare värdering

Gården är sannolikt ritad av Walter Bauer vars skiss på gården finns med i det ursprungliga bygglov, även om gården är relativt annorlunda jämfört med skissen. Gården är en bjälklagsgård vilket tar sig till uttryck i de låga träderna, de upphöjda planteringsbäddarna och de konkava överljusfönstren vilka ger ljus till garaget under.

Golv och planteringsbäddarnas kanter utgörs av betongplattor med dansk sjösten.

Tidigare värdering

Fastigheten är inte klassificerad av Stockholms stadsmuseum. I sitt remissvar Dnr KUL 2024/1444 anser Stadsmuseet att ”fastigheten uppvisar karaktäristika från tiden med sina enkla släta fasader, där spelet med den inbördes relationen mellan hög- och lågdelar var ett tidstypiskt grepp för att arbeta med platsen. Tomten upptar ett helt kvarter och är belägen i ett framträdande hörnläge. Gestaltningen har sannolikt utformats medvetet för att skapa en luftigare stadsbild.”

Kompletterande värdebeskrivning

Samhällshistoriskt värde

Fastigheten är en av sex i kvarteret Fanan vilka tillkommit på 1960- och 70-talen som en följd av den saneringsplan upprättad 1959 vilken tillät rivning av hela kvarteret. Syftet med saneringsplanen var att, genom att ersätta hela kvarteret, uppnå modern boendestandard samtidigt som BTA utökades genom den nya bebyggelsens lägre takhöjder. Fanan 18 har sedan, efter att den ursprungliga idén med ett hotell på platsen inte bedömts vara genomförbar, fått en något förändrad utformning men har i huvudsak bibehållit volymhanteringen från saneringsplanen. Fastigheten får här ett visst samhällshistoriskt värde som en exponent för saneringen av stenstaden i mitten av 1900-talet. Då endast sex av de 27 fastigheterna revs och ersattes är

läsbarheten av det samhällshistoriska fenomenet inte helt självklar jämfört med exempelvis området kring Hötorget. Att det så kallade Strindbergshuset i kvarterets nordvästra hörn enbart ersattes av ekonomiska skäl¹ och inte för att i enlighet med saneringsplanen uppnå modern boendestandard försvagar läsbarheten ytterligare.

Fastigheten har en tidstypisk gestaltning där en mycket rationell volymbehandling vägts upp med påkostade material och detaljer i framförallt entréer men även i trapphus och kontors- och bostadsytor. Byggnaden har i tidens anda inte tagit hänsyn till dess omgivning och stenstadens grundläggande principer i någon större omfattning utan istället utgått från dess funktion som kontors- och bostadshus och optimerat förutsättningarna för detta, vilket bland annat tar sig till uttryck i att det fondmotiv som uppstår i korsningen mellan tre gator inte har markerats utan entréer har placerats på de mest rationella positionerna och den öppna strukturen i mitten av fastigheten syftar till att ge goda ljusförhållanden till fastighetens bostäder. Detta förhållningssätt till omgivningen som var gångbar under decennierna kring mitten av 1900-talet bidrar till fastighetens samhällshistoriska värde.

1

Dn 1967-12-05

Byggnadshistoriskt värde

Byggnaden på fastigheten är ett tidstypiskt exempel på det tidiga 1960-talets kontors- och bostadshus där en detaljriktighet och högkvalitativa material kvarstod från 1950-talets arkitektur vilket kombinerades med en modernistisk rationalitet som drivits så långt det gick innan den blommade ut helt i och med de storskaliga standardiseringarna som hör miljonprogrammet till. Detta förhållande tar sig till uttryck i den enkla och rationella volymhanteringen med olika stående och liggande rektanglar som staplats på varandra vilka kontrasteras mot trapphusens påkostade och specialritade inredningar av natursten i olika behandlingar. Här kan en fortfarande tala om Byggnadskonst, där konstnärligt gestaltade speciallösningar fortfarande präglar delar av byggnaden på ett sätt som var vanligt i 1950-talets bättre arkitektur men som kom att bli mer ovanligt från mitten av 1960-talet och framåt när byggnad och konst allt mer kom att separeras.

VÄRDEBÄRANDE KARAKTÄRSDRAG

Värdebärande karaktärsdrag

Byggnaden har genomgående påkostade material som är karaktäristiska för 1960-talets arkitektur, där rationellt gestaltade byggnader vägs upp av påkostade material och omsorgsfull gestaltning.

Exteriör

- Släthuggen, polerad natursten i bottenvåning
- Fasad i terrasitputs med vertikal reliefverkan vid fönster
- Stram, regelbunden fönstersättning
- Enkel fönsterutformning om en eller två lufter
- Fönster tillverkade i trä med fönsterbleck i koppar
- Korrugerade, veckade koppardetaljer vid listverk och burspråk
- Glasade entrépartier i koppar med draghandtag i trä
- Kopparklätt tak med skarpt skuren takfot och svagt rundade hörn
- Gårdsmiljö gestaltad av trädgårdsarkitekten Walter Bauer

Interiör

Trapphus med särpräglade armaturer, räfflade naturstensväggar, räcken i trä och ursprungliga sopnedkast

REKOMMENDATIONER

Kulturhistoriska förutsättningar

Fastigheten är inte klassad av Stockholms stadsmuseum, vilket bör bero på att fastigheten inventerades och klassificerades 1978, när byggnaden var 15 år gammal. Detta innebär dock inte att byggnaden inte besitter kulturhistoriska värden vilket resultatet av denna rapport pekar på.

Syftet med denna rapport är att definiera fastighetens värden för att kunna peka på möjligheterna att utveckla den utan att dess kulturhistoriska värden minskar i den grad att förändringarna kan riskera att anses vara ovarsamma eller förvanskande.

Byggnaden är i hög grad oförändrad sedan den uppfördes och en förändring av en välbevarad byggnad oavsett klassning innebär i regel en påverkan på dess kulturvärden.

För att hitta en ingång till hur en sådan förändring skulle kunna genomföras har denna utredning tittat på kvarterets och närområdets grundkvalitéer utifrån att kvarteret är en viktig och välexponerad del av Stockholms stenstad, samt kvalitéer som förlorats när den nuvarande byggnaden ersatte den tidigare.

Rekommendationer avseende befintlig byggnads kvalitéer

Byggnadens kvalitéer sitter i detaljerna. Dess utformning präglades av rationalitet avseende volymhantering, placering av entréer och övergripande fasadgestaltning men var istället mycket påkostad avseende materialval och detaljer i entréer, trapphus samt den sparsmakade ornamentik som utgörs av det korrugerade kopparbandet längs sockelvåningens övre del. En förändring av fastigheten med begränsad påverkan på byggnadens kulturvärden förutsätter att de utpekade värdebärande karaktärsdragen och detaljerna bibehålls och att den befintliga byggnadens grundarkitektur respekteras.

Rekommendationer avseende eventuell utveckling

När den nuvarande byggnaden uppfördes gjordes ett antal avsteg från de grundkvalitéer som präglade den exponerade hörnfastigheten i förhållande till hur Stenstaden gestaltades; byggnadens utformning har utgått från de funktioner som den skulle hysa och optimerats utifrån dessa. Någon form av nytolkning av stenstadens karaktärsdrag har inte gjorts.

Genom byggnadens uppdelning i en kontorsdel och en bostadsdel så fick den två huvudentréer placerade mot Narvavägen och Banérgatan. Mot Linnégatan och den öppna platsbildning som bidrar till att byggnaden är påtaglig i stadsbilden så har inte en central huvudentré placerats som på den ursprungliga byggnaden utan en mindre sekundär entré har placerats något osymmetriskt.

Utveckling av sockelvåning

Byggnadens förhållandevis slutna sockelvåning är klädd i polerad röd granit med smala, stående fönster tillhörande de kontorslokaler som ursprungligen fanns innanför. I en tidigare version av bygglovets var dock sockelvåningen huvudsakligen glasad för att innehålla butikslokaler. En förändring av sockelvåningen bör därför kunna genomföras i anpassad omfattning utan att de grundläggande arkitektoniska greppen som ligger bakom byggnadens gestaltning förvanskas, förutsatt att en eventuell förändring gestaltas i samklang med byggnadens karaktär och materialpalett.

Fasad mot Narvavägen, bygglovshandling daterad 16 mars 1962 med glasad sockelvåning.

Fasad mot Narvavägen, bygglovshandling daterad 31 oktober 1963 med huvudsakligen sluten sockelvåning vilket är uttrycket byggnaden sedermera fick.

REKOMMENDATIONER

Påbyggnad lågdelen

Den slutna kvartersformen som karaktäriserar Stenstadens kvarter och även kvarteret Fanan fram till 1960 delades upp genom att den nuvarande byggnadens mittparti var sänkt och de bakomliggande fastigheternas odekorerade gårdsfasader blev synliga i gaturummet. Att släppa in ljus i kvarteret från söder innebar goda ljusförhållanden till bostäderna i den nya byggnadens östra del, men med negativa effekter för närområdets helhet som följd; den slutna stenstadskaraktären förvanskades och de bakomliggande fastigheternas gårdsfasader hamnade i blickfånget i ett fondläge. De var dock vid denna tid planerade att rivas i enlighet med saneringsplanen från 1959. En påbyggnad på lågdelen får onekligen konsekvenser för de befintliga byggnadens karaktär, dock kan ett sådan grepp innebära att kvartersformen åter får en mer sluten karaktär i gaturummet, i enlighet med Stenstadens gestaltungsprinciper. Gestaltningen av en sådan påbyggnad bör förhålla sig till den ursprungliga byggnaden avseende fasadens rytm, där den symmetriska fönstersättningen bör vara vägledande. En påbyggnad bör respektera tornmotivet och förhålla sig underordnat mot de två hörnbyggnaderna i höjd.

Byggnaden sedd från Narvavägen, där lågdelen innebär en öppning i den annars slutna kvartersstrukturen med följden att bakomliggande fastigheters gårdsfasader exponerats mot gaturummet.

liga byggnaden drygt 2 meter lägre än den ursprungliga byggnaden som ersattes. En eventuell påbyggnad på befintliga högdelar skulle i praktiken innebära en återgång till ett tidigare höjdläge, dock ställer den nuvarande byggnadens rektangulärt präglade gestaltning höga krav på utformningen av en eventuell påbyggnad. Högdelarnas skarpt skurna kopparklädda takfot bör fortsatt få sätta tonen för fastighetens taklandskap och eventuella takpåbyggnader bör hållas indragna för att inte bli för påtagliga från gatunivå.

KÄLLFÖRTECKNING

Litteratur

Stadsmuseet i Stockholm (1985). *Östermalm: byggnadsinventering. 2 Byggnadshistorisk inventering 1975-1984*. Stockholm: Stadsmuseet

Pihl Atmer, Ann Katrin (2024). *Östermalm: busen - historien - människorna*. Stockholm: Bonnier Fakta

Tidningsartiklar

Dn 1967-12-05

SvD - 1963-09-15, s. 26. ”Lyx idag - standard imorgon?”

Arkivmaterial

Stadsbyggnadskontoret, Stockholm: bygglovshandlingar 1895-2025

Stockholms stadsmuseum: historiskt bildmaterial, stadsmuseets yttranden

Eklund Heritage